

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ФІТОСАНІТАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

PROBLEMS OF APPLICATION OF ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY FOR VIOLATION OF PHYTOSANITARY LEGISLATION

Годяк А.І.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету № 6
Львівського державного університету внутрішніх справ*

У статті аналізуються нормативно-правові акти, які регулюють адміністративну відповідальність за порушення фітосанітарного законодавства. Автор розкриває особливості такої відповідальності та наголошує на необхідності її вдосконалення. Зокрема, звертає увагу на відсутність в Україні адміністративної відповідальності юридичних осіб за вчинення зазначених правопорушень.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, фітосанітарне законодавство, захист рослин, карантин рослин, фізичні особи, юридичні особи.

В статье анализируются нормативно-правовые акты, регулирующие административную ответственность за нарушение фитосанитарного законодательства. Автор раскрывает особенности такой ответственности и подчеркивает необходимость ее совершенствования. В частности, обращает внимание на отсутствие в Украине административной ответственности юридических лиц за совершение указанных правонарушений.

Ключевые слова: административная ответственность, фитосанитарное законодательство, защита растений, карантин растений, физические лица, юридические лица.

The article deals with the analysis of normative and legal acts regulating administrative responsibility for violation of phytosanitary legislation. The author reveals the special features of such responsibility and emphasizes the need for its improving. In particular, attention is paid to the lack of the administrative responsibility of legal entities for phytosanitary of fending in Ukraine.

Key words: administrative responsibility, phytosanitary legislation, plant protection, plant quarantine, natural persons, legal entities.

Постановка проблеми. Світове сільське господарство щорічно несе великі втрати від шкідливих організмів. За даними Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО), втрати від пошкоджень шкідливими організмами сягають до 35% врожаю. В цілому сільськогосподарським культурам та продукції рослинництва шкодять понад 400 видів шкідників, 200 збудників хвороб, 300 видів бур'янів. За підрахунками наукових установ Української Академії аграрних наук, в Україні втрати від шкідників, хвороб і бур'янів обчислюється в розмірі 33–48% потенційного врожаю [1].

З огляду на зазначені цифри, актуальності набуває питання вдосконалення адміністративної відповідальності за порушення фітосанітарного законодавства.

Стан опрацювання. Різноманітні аспекти охорони навколишнього природного середовища, у т. ч. питання захисту та карантину рослин, були предметами наукових досліджень В.І. Андрейцева, Ю.В. Бауліна, А.П. Гетьмана, В.В. Костицького, П.С. Матишевського, М.І. Мельника, Ю.С. Шемшученка та багатьох інших науковців. Є ряд захищених дисертаційних досліджень на вказану тематику. Зокрема, це дисертація В.В. Курзової «Еколого-правове регулювання карантину рослин» [2], О.В. Басая «Правовий режим рослинного світу» [3], І.В. Пілявської «Адміністративно-правові засади взаємодії державної служби карантину рослин з правоохоронними органами» [4] та ін. О.В. Зражевський досліджував кримінально-правову характеристику порушення законодавства про захист рослин [5].

Водночас питання адміністративної відповідальності за порушення фітосанітарного законодавства є малодослідженим та потребує додаткового вивчення.

Метою статті є аналіз законодавства, яке регулює адміністративну відповідальність за порушення фітосанітарного законодавства, дослідження особливостей такої відповідальності та розроблення шляхів її вдосконалення.

Виклад основних положень. З огляду на небезпеку, яку становлять шкідливі організми для сільського господарства, Україна намагається максимально впроваджувати міжнародний досвід та імплементувати норми міжнародного права в галузі фітосанітарії. Зокрема, з січня 1994 р. Україна входить до Європейської і Середземноморської організації захисту рослин [6], з 2003 р. – до Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН [7], на початку 2006 р. приєдналася до Міжнародної конвенції про захист рослин [8], з 2008 р., вступивши до Світової організації торгівлі (надалі – СОТ), є учасником Угоди про застосування санітарних та фітосанітарних заходів [9].

Продовженням започаткованого процесу стало підписання в червні 2014 р. Угоди про асоціацію між Україною з однієї сторони та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енер-

гії і їхніми державами-членами з іншої сторони [9]. Зокрема, Глава 9 Угоди регулює питання застосування санітарних та фітосанітарних заходів. Метою цієї Глави є сприяння здійсненню торгівлі товарами, що охоплюються санітарними та фітосанітарними заходами між Сторонами, забезпечуючи охорону життя і здоров'я людей, тварин та рослин, шляхом: забезпечення повної прозорості стосовно санітарних та фітосанітарних заходів, що застосовуються у торгівлі; наближення законів України до законів ЄС; визнання стану здоров'я тварин і рослин Сторін та застосування принципу регіоналізації; встановлення механізму визнання еквівалентності стосовно санітарних та фітосанітарних заходів, що застосовуються Сторонами; подальшого впровадження принципів Угоди СОТ про застосування санітарних та фітосанітарних заходів; встановлення механізмів та процедур щодо сприяння торгівлі; покращення взаємозв'язку та співробітництва між Сторонами з питань санітарних та фітосанітарних заходів (ст. 59 Угоди).

Термін «санітарні та фітосанітарні заходи» в міжнародному праві застосовується у значенні, встановленому у п. 1 Додатка А до Угоди СОТ про санітарні та фітосанітарні заходи. Зокрема, під санітарним та фітосанітарним заходом розуміється будь-який захід, що проводиться для захисту життя або здоров'я тварин чи рослин на території Члена СОТ від ризиків, що виникають внаслідок проникнення, укорінення чи поширення шкідників, хвороб, організмів, які є носіями хвороб, а також хвороботворних організмів; для захисту життя або здоров'я людей чи тварин на території Члена СОТ від ризиків, що виникають від добавок, забруднюючих речовин, токсинів або хвороботворних організмів, які містяться у продуктах харчування, напоях чи кормах; для захисту життя або здоров'я людини на території Члена СОТ від ризиків, що виникають внаслідок хвороб, які переносяться тваринами, рослинами або продукцією, що виробляється з них, або внаслідок проникнення, укорінення чи поширення шкідників; для уникнення чи обмеження іншої шкоди на території Члена СОТ, що завдається внаслідок проникнення, укорінення або поширення шкідників.

Згідно з цим пунктом, санітарні або фітосанітарні заходи включають усі відповідні закони, постанови, нормативні акти, вимоги та процедури, включаючи, серед іншого, критерії кінцевого продукту; виробничі процеси та способи виробництва; процедури тестування, інспекції, сертифікації та ухвалення; карантинні режими, включаючи відповідні вимоги щодо перевезення тварин чи рослин або щодо матеріалів, необхідних для їх виживання під час перевезення; положення щодо відповідних статистичних методів, процедур відбору та методів оцінки ризику; вимоги щодо пакування та етикетування, які безпосередньо стосуються безпеки продуктів харчування.

Відповідно до Міжнародної конвенції про захист рослин, кожна країна має суверенне право захищати свою територію від занесення карантинних організмів і встановлювати свої, специфічні вимоги до того чи іншого об'єкта регулювання (наприклад, зерно).

У зв'язку з цим члени СОТ повинні забезпечити, щоб усі санітарні та фітосанітарні нормативно-правові акти, які було прийнято, публікувалися оперативним і таким чином, щоб зацікавлені Члени СОТ мали змогу ознайомитися з ними. Окрім випадків надзвичайних обставин, Члени СОТ повинні забезпечити розумний інтервал між публікацією санітарного чи фітосанітарного нормативного акта та набрання ним чинності, щоб надати можливість виробникам у країнах експортуючих Членів СОТ і у країнах-Членах, що розвиваються, пристосувати свої товари або способи виробництва до вимог імпортуємого Члена СОТ (п. 1 додатку В «Транспарентність санітарних та фітосанітарних нормативних актів» Угоди про санітарні та фітосанітарні заходи).

У національному законодавстві застосування фітосанітарних заходів регламентується двома основними законодавчими актами – Законами України «Про карантин рослин» та «Про захист рослин». Закон України «Про карантин рослин» [11] визначає правові, організаційні та фінансово-економічні основи карантину рослин, повноваження органів державної влади, їх посадових осіб, права і обов'язки юридичних та фізичних осіб, спрямовані на запобігання занесенню та поширенню відсутніх на території України регульованих шкідливих організмів, і становить частину законодавства України щодо захисту життя та здоров'я рослин. Закон України «Про захист рослин» [12], у свою чергу, регулює правовідносини, пов'язані із захистом рослин сільськогосподарського та іншого призначення, багаторічних і лісових насаджень, дерев, чагарників, рослинності закритого ґрунту, продукції рослинного походження від шкідників, хвороб та бур'янів, визначає права й обов'язки підприємств, установ, організацій усіх форм власності та громадян, повноваження органів виконавчої влади і посадових осіб у цій сфері. Як бачимо, відмінність між першим і другим Законом полягає в предметі правового регулювання – якщо Закон України «Про карантин рослин» спрямований на запобігання занесенню та поширенню відсутніх в Україні шкідливих організмів, то Закон України «Про захист рослин» визначає правові засади захисту рослин від шкідників, які вже поширені в Україні.

У чому ж проблема значних втрат, яких зазнає сільське господарство від шкідників та різноманітних хвороб рослин? Як зазначив заступник директора департаменту фітосанітарної безпеки, контролю в сфері насінництва та розсадництва, начальник управління карантину рослин Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів і захисту споживачів (надалі – Держпродспоживслужба України) Андрій Челомбітко, в українському законодавстві є один із діючих механізмів, який відповідає європейським практикам щодо визначення і підтримки місць виробництва або виробничих ділянок, вільних від регульованих шкідливих організмів. Ця процедура в Україні добровільна, проте жодне підприємство так і не застосувало її для того, щоб регулювати вирощування чистої продукції, а не стикатися з проблемами під час відвантаження і скасовувати контроль, який необхідний і проводиться у всьому світі [13].

Виявляються порушення також і під час імпорту товарів рослинного походження на територію України. Як повідомив Голова Держпродспоживслужби України Володимир Лапа під час Третьої аграрної конференції «Стратегія експорту: трейдинг та логістика», впродовж 2017 р. було зафіксовано 29 випадків ввезення вантажів, заражених карантинними організмами – через це направлено 26 нотифікацій; 64 випадки ввезення вантажів із об'єктами регулювання без фітосанітарних сертифікатів – направлено 61 нотифікацію; 570 випадків відсутності маркування дерев'яного пакувального матеріалу – скеровано 424 нотифікації до країн-експортерів. Також впродовж минулого року українські фітосанітарні інспектори виявили 29 випадків зараження імпортованих вантажів карантинними шкідливими організмами [14].

На нашу думку, дієвим засобом для забезпечення дотримання фітосанітарного законодавства фізичними та юридичними особами, поряд із здійсненням уповноваженими державою органами дієвого контролю та нагляду у даній сфері, є встановлення ефективного механізму відповідальності винних осіб. Це може би як кримінальна, так і адміністративна відповідальність.

Кримінальна відповідальність за порушення законодавства про захист рослин передбачена ст. 247 Кримінального кодексу України [15], відповідно до якої така відповідальність настає у разі порушення правил, установлених для боротьби зі шкідниками і хворобами рослин, та інших вимог законодавства про захист рослин, що спричинило тяжкі наслідки. Ознакою, яка відрізняє кримінальну відповідальність за порушення законодавства про захист рослин від адміністративної відповідальності за аналогічні діяння (дію чи бездіяльність), є настання тяжких наслідків. Вирішуючи питання про те, чи заподіяні наслідки є тяжкими, у кожному конкретному випадку необхідно враховувати, зокрема, площу території, на якій поширилася епіфітотія (масове поширення у часі й просторі інфекційних захворювань рослин, що супроводжується масовим ураженням сільськогосподарських культур або значним зниженням їх продуктивності [16]), шкоду, заподіяну людині, рослинному і тваринному світові або сільськогосподарському виробництву, час, на який земельні площі виведено з ладу, вартість подолання негативних наслідків тощо.

Встановлюючи адміністративну відповідальність за порушення фітосанітарного законодавства, законодавець значно розширив, порівняно з Кримінальним кодексом України, склади адміністративних правопорушень, які вчиняються у вказаній сфері. Зокрема, така відповідальність передбачена такими статтями Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [17]: 83¹ «Порушення законодавства про захист рослин»; 105 «Порушення вимог щодо виконання фітосанітарних заходів»; 106 «Ввезення в Україну, вивезення з України, транзит через її територію, вивезення з карантинних зон або ввезення до них об'єктів регулювання, які не пройшли фітосанітарного контролю»; 18812 «Невиконання законних вимог посадових осіб спеціально уповноважених

органів виконавчої влади у сфері захисту рослин», 18826 «Невиконання законних вимог Головного державного фітосанітарного інспектора України, головних державних фітосанітарних інспекторів, державних фітосанітарних інспекторів». До останніх двох статей необхідно внести зміни – сьогодні центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра аграрної політики та продовольства та який реалізує державну політику, у т. ч. у сфері карантину та захисту рослин, є Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів [18]. Відтак вважаємо за доцільне виключити ст. 188¹² з КУпАП, а диспозицію ст. 188²⁶ викласти в такій редакції: «Невиконання законних вимог посадових осіб Центрального органу виконавчої влади у сфері карантину та захисту рослин та його територіальних органів, а також створення перешкод для виконання покладених на них обов'язків, –».

Із тих самих підстав необхідно внести зміни в Розділ III «Органи, уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення» КУпАП. До таких органів у чинному КУпАП віднесені спеціально уповноважені органи виконавчої влади у сфері захисту рослин (ст. 238⁴) та Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері карантину рослин (238²). За аналогією зі змінами до ст. 188¹² та 188²⁶ КУпАП, вважаємо за доцільне внести зміни до ст. 238² та 238⁴ КУпАП: виключити ст. 238², а в ст. 238⁴ внести зміни, а саме замінити назву статті з «Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері захисту рослин» на «Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері карантину та захисту рослин» та викласти диспозицію в такій редакції: «Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері карантину та захисту рослин, розглядає справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з порушенням законодавства про захист рослин (ст. 83¹), порушенням вимог щодо виконання фітосанітарних заходів (ст. 105), ввезення в Україну, вивезення з України, транзит через її територію, вивезення з карантинних зон або ввезення до них об'єктів регулювання, які не пройшли фітосанітарного контролю (ст. 106), а також невиконання законних вимог посадових осіб Центрального органу виконавчої влади у сфері карантину та захисту рослин та його територіальних органів, а також створення перешкод для виконання покладених на них обов'язків (ст. 188²⁶)».

Як ми вже наголошували, за підрахунками наукових установ Української Академії аграрних наук, в Україні втрати від шкідників, хвороб і бур'янів обчислюється в розмірі 33–48% потенційного врожаю [1]. Можна лише припустити, яку суму у вартісному еквіваленті складають зазначені втрати. Досліджуючи проблеми застосування адміністративної відповідальності за порушення фітосанітарного законодавства, хочемо звернути увагу ще на один момент. Відповідно до ст. 23 «Мета адміністративного стягнення» КУпАП, адміністративне стягнення

є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самими правопорушником, так і іншими особами. Адміністративні стягнення характеризуються тим, що несуть в собі елементи репресивного (карального), виховного та запобіжного характеру, як це впливає зі ст. 23 КУпАП. Крім того, вони мають за мету захист громадської безпеки, власності, встановленого порядку управління та інших суспільних відносин. Кожне адміністративне стягнення – це несприятливі юридичні наслідки, це покарання за шкоду, завдану проступком суспільним відносинам [19, с. 441]. Чим досягається ефективність такого покарання? Перш за все, розміром фінансової санкції, якщо адміністративна відповідальність передбачена у вигляді штрафу. Саме така фінансова відповідальність міститься у санкціях ст. 83¹ «Порушення законодавства про захист рослин», 105 «Порушення вимог щодо виконання фітосанітарних заходів», 106 «Ввезення в Україну, вивезення з України, транзит через її територію, вивезення з карантинних зон або ввезення до них об'єктів регулювання, які не пройшли фітосанітарного контролю» КУпАП. Чи достатній розмір санкції в зазначених статтях, щоб буда досягнута мета адміністративного стягнення? Швидше ні, ніж так. Штраф за порушення законодавства про захист рослин на громадян у розмірі від 5 до 10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від 10 до 18 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ст. 83¹ КУпАП), чи штраф за порушення вимог щодо виконання фітосанітарних заходів на громадян у розмірі від 3 до 10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від 8 до 15 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ст. 105 КУпАП) явно не співрозмірний із тими наслідками, які можуть завдати зазначені правопорушення. Вважаємо за необхідне внести зміни в ст. 83¹, 105, 106 КУпАП, якими збільшити розмір штрафних санкцій за вчинення правопорушень, передбачених даними статтями.

Ще однією проблемою застосування адміністративної відповідальності за порушення фітосанітарного законодавства є відсутність адміністративної відповідальності юридичних осіб за вчинення зазначених правопорушень. Як відомо, суб'єктами адміністративної відповідальності, за чинним КУпАП, є фізичні особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку (ст. 12 КУпАП). Адміністративна відповідальність юридичних осіб в Україні передбачається вузькогалузевими Законами, які регулюють відповідну діяльність. Що ми маємо в галузі фітосанітарії? Як ми вже зазначали, в Україні діють два Закони, які визначають правові засади запобігання занесенню та поширенню відсутніх в Україні шкідливих організмів, а також захисту рослин від шкідників, які вже поширені в Україні. Це Закони України «Про карантин рослин» та «Про захист рослин». Як в одному, так і в другому Законі передбачені статті,

які безпосередньо регулюють питання відповідальності: в Законі України «Про карантин рослин» це ст. 47 «Відповідальність за порушення законодавства про карантин рослин», а в Законі України «Про захист рослин» – ст. 21 «Відповідальність за порушення законодавства про захист рослин».

У Законі «Про карантин рослин» є цілий розділ VI «Відповідальність за порушення законодавства про карантин рослин», який, однак, складається лише з однієї статті – ст. 47. У ч. 1 цієї статті зазначено, що особи, винні в порушенні законодавства про карантин рослин, несуть відповідальність згідно із Законом. У ч. 2 статті наводиться перелік діянь, за вчинення яких винні особи несуть відповідальність.

Аналогічно і в ст. 21 Закону «Про захист рослин» – у ч. 1 зазначено, що порушення законодавства про захист рослин тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність згідно із Законом. У ч. 2 цієї статті законодавець наводить перелік діянь, за вчинення яких передбачена така відповідальність. Розділ III «Відповідальність за порушення законодавства про захист рослин. Відшкодування збитків, розгляд спорів у сфері захисту рослин» Закону України «Про захист рослин» вже містить три статті – ст. 21 «Відповідальність за порушення законодавства про захист рослин», ст. 22 «Відшкодування збитків, завданих внаслідок порушення законодавства про захист рослин» (зазначає, що підприємства, установи, організації усіх форм власності та громадяни, які своїми діями або бездіяльністю сприяли поширенню шкідливих організмів, відшкодовують завдані збитки відповідно до законодавства України) та ст. 23 «Розгляд спорів з питань захисту рослин»: спори, що виникають у сфері захисту рослин, вирішуються судом у встановленому законодавством порядку.

Необхідно доповнити зазначені розділи обох Законів нормами, які б передбачали відповідальність юридичних осіб за вчинення правопорушень у сфері карантину рослин (Закон України «Про карантин рослин») та захисту рослин (Закон України «Про захист рослин»).

Висновки. У статті проаналізовані нормативно-правові акти, які регулюють адміністративну відповідальність за порушення фітосанітарного законодавства. Розкриті особливості такої відповідальності та наголошено на необхідності її вдосконалення. Зокрема, звертається увага на відсутність в Україні адміністративної відповідальності юридичних осіб за вчинення зазначених правопорушень. Вважаємо за необхідне внести зміни в ст. 83¹, 105, 106, 188¹², 188²⁶, 238², 238⁴ КУпАП, а також у розділ VI «Відповідальність за порушення законодавства про карантин рослин» Закону України «Про карантин рослин» та в розділ III «Відповідальність за порушення законодавства про захист рослин. Відшкодування збитків, розгляд спорів у сфері захисту рослин» Закону України «Про захист рослин». Зазначені зміни, на нашу думку, сприятимуть вирішенню проблем застосування адміністративної відповідальності за порушення фітосанітарного законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пептюк С. Основні принципи державної політики у сфері карантину та захисту рослин. URL: nu-rda.gov.ua/novunu/info/238.pdf.
2. Курзова В.В. Еколого-правове регулювання карантину рослин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. К., 2009. 20 с.
3. Басай О.В. Правовий режим рослинного світу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Х., 2009. 16 с.
4. Пілявська І.В. Адміністративно-правові засади взаємодії державної служби карантину рослин з правоохоронними органами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. К., 2011. 22 с.
5. Зражевський О.В. Кримінально-правова характеристика порушення законодавства про захист рослин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Київ. нац. ун-т внутр. справ. К., 2010. 19 с.
6. Про вступ України до Конвенції заснування Європейської і Середземноморської організації захисту рослин: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 січня 1994 р. № 38. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/38-94-p>.
7. Про заходи щодо вступу України до Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО): Постанова Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2003 р. № 1661. Офіційний вісник України. 2006. № 5. Ст. 213. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1661-2003-p>.
8. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про захист рослин: Указ Президента України від 31 січня 2006 р. № 81/2006. Офіційний вісник України. 2006. № 5. Ст. 213.
9. Угода про застосування санітарних та фітосанітарних заходів. Офіційний вісник України. 2010. № 84. Ст. 330.
10. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 р. Офіційний вісник України. 2014. № 75. Т. 1. Ст. 2125.
11. Про карантин рослин: Закон України від 30 червня 1993 р. № 3348-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 34. Ст. 352.
12. Про захист рослин: Закон України від 14 жовтня 1998 р. № 180-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 50. Ст. 310.
13. Челомбітко А. Висока конкурентоспроможність українського зерна можлива тільки при поліпшенні його фітосанітарного стану. URL: http://www.consumer.gov.ua/News/659/Interv'yu_Andriy_Chelombitko.
14. Українські фітосанітарні інспектори торік направили до країн-експортерів понад 500 нотифікацій на порушення фітосанітарних вимог. URL: http://www.consumer.gov.ua/News/2961/Ukrainski_fitosanitarni_inspektori_torik_napravili_ponad_500_notifikatsiy.
15. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25. Ст. 131.
16. Про затвердження Положення про функціональну підсистему захисту сільськогосподарських тварин і рослин єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру: наказ Міністерства агропромислового комплексу України від 25 травня 1999 р. № 214. Офіційний вісник України. 1999. № 24. Ст. 1136.
17. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон УРСР від 07 грудня 1984 р. № 8073-X. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. № 51. Ст. 1122.
18. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів: Постанова Кабінету Міністрів України від 02 вересня 2015 р. № 667. Офіційний вісник України. 2015. № 73. Ст. 2402.
19. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. / ред. кол.: В.Б. Авер'янов та ін. К.: Юридична думка, 2004. Т. 1. 584 с.